

Eduskunnan oikeusasiamies: Myllykankaan lausumat osa lääketieteen keskustelua

RISTO K. JÄRVINEN

Kantelu ei johtanut toimenpiteisiin.

PSYKIATRINEN SAIRAANHOITAJA Marena Tiaskorpi-Mattila kanteli 21.11.2015. eduskunnan oikeusasiamiehelle Itä-Suomen yliopiston terveys sosiologian professori Markku Myllykankaan lehtikirjoituksesta 11.11.2015 Helsingin Sanomissa: *Tutkijoilla riita vaihtoehtohoitoja käsittelevästä seminaarista: "Yliopiston varojen väärinkäyttöä".*

Kantelun mukaan Myllykangas nimittelee täydentäviä ja vaihtoehtoisia CAM-hoitoja humpuukiksi kritisoidessaan Tampereen yliopistolla 13.11.2015 järjestettävää CAM-tutkimusseminaaria. Tiaskorpi-Mattila viittaa kantelussaan kyseisen seminaarin abstrakteihin, joissa lääketieteen tohtori Pekka Louhiala kertoo, että CAM-hoidot eivät ole humpuukia, "kuten professori Myllykangas antaa yliopistoprofessorin asemassa tämän valheeseen taikka täydelliseen tietämättömyyteen perustuvan käsityksensä kansalle".

Tiaskorpi-Mattila kanteli myös Myllykankaan kirjoituksesta 4.2.2014 Aamulehdessä: *Suomeen tarvitaan laki suojelemaan kansalaisia puoskareiden rahastukselta: "Yhä useampi puoskari on jonkin sortin terveysammattilainen, lääkäri tai erityisesti hoitaja. He näyttävät keskisormeaan tieteelle ja lääkintäetiikalle."* Professori Myllykankaan lausunto on Tiaskorpi-Mattilan mielestä "täysin perusteeton ja herjaava, panetteleva, eikä perustu todellisuuteen, mitä keskisormen näyttämiseen tulee."

Erityisesti Tiaskorpi-Mattila nosti Myllykankaan kirjoituksesta esiin seuraavat kohdat: *Puoskaroiva terveysammattilainen on iljettävämpi otus kuin maallikko, joka parantajan armolahjan saatuaan on vain ryhtynyt outohoitajaksi. ... Tuhannet hoitajatkin häärivät puoskareina joko pää- tai sivutoimisesti. Tai sitten he puhuvat humbugihoidojen puolesta. ... Voodoo lääkinneen suosiota hoitajien keskuudessa selittää muun muassa Sairaanhoidotaliiton kaksinaamainen suhtautuminen. ... Hoitamisen pitäisi perustua tieteelliseen näyttöön. Ei magiaan ja mystiikkaan. Mutta*

lääkinnässä vellovat jatkuvat hullut päivät.

Myllykangas ei Tiaskorpi-Mattilan mukaan perustele tai avaa terminologiaa esimerkiksi voodoo lääkinneen taikka magian osalta, jotta lukija ymmärtäisi, mitä hän tarkoittaa. "Hän käyttää outohoito-sanaa kuvamaan tieteellisesti tutkittuja CAM-hoitoja. Onko tämä yliopistoprofessorin arvon mukaista? Hän tuo esiin, että nämä outohoidot ovat terveydelle vaarallisia, mutta näin ei kuitenkaan yleensä ottaen ole."

Tiaskorpi-Mattila kysyi oikeusasiamieheltä, tyytyykö professori Myllykankaan tuomitsemissa ja perusteettomissa sanomisissa rikostunnusmerkistön piirteitä, kun puhutaan kiihottamisesta kansanryhmää (terveydenhoitoalan ammattilaiset, jotka antavat CAM-hoitoja) vastaan. "Tyytyykö Myllykankaan toiminnassa syrjinnän piirteet asettamisessa CAM-hoitoja antavat terveydenhoitoalan ammattilaiset perusteettomasti eriarvoiseen ja huonompaan asemaan heidän ammatillisen toimintansa perusteella? Ovatto Myllykankaan puheista esiin nousevat panettelevat asenteet yliopistolain mukaista, ja mikäli hän ei ole seurannut tieteen kehitystä alalta (kuten siltä näyttää), onko hän rikkonut lakia?"

Tiaskorpi-Mattila kirjoitti, että yliopistoissa vallitsee tutkimuksen, taiteen ja opetuksen vapaus. "Yliopistolain mukaan työnantaja ei saa menetellä työsuhteessa tavalla, joka voi vaarantaa tutkimuksen, taiteen tai opetuksen vapautta. Laki sanoo, että professorin tulee harjoittaa ja ohjata tieteellistä tutkimustyötä tai taiteellista työtä, antaa siihen perustuvaa opetusta ja seurata tieteen tai taiteen kehitystä sekä osallistua alallaan yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen ja kansainväliseen yhteistyöhön."

"Onko professori Myllykangas syyllistynyt virka-aseman väärinkäyttämiseen lausunnoillaan ja tieteen seuraamattomuudellaan esimerkiksi haitan aiheuttamisella yliopistolle ja terveydenhoitoalalle? Onko Myllykangas rikkonut perustuslain pykälää, joka koskee oikeutta

henkilökohtaiseen turvallisuuteen (terveydenhoitoalan henkilöiden)? Eikö terveydenhoitoalan henkilöllä ole oikeus tehdä valitsemaansa työtä ja harjoittaa elinkeinon vapautta, mikä koskee CAM-hoitoja? Ovatko professori Myllykankaan asenteet taikka/ja kirjoitukset perustuslain vastaisia?”

TODELLISIA ”TÄYDENTÄVIÄ HOITOJA” EI TUNNETA

MYÖS SKEPSIKSEN tieteellisessä neuvottelukunnassa vaikuttava Markku Myllykangas totesi vastauksessaan 5.12.2015 eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialle seuraavaa:

”On erittäin ikävää ja valitettavaa, että kantelija Marena Tiaskorpi-Mattila on pahoittanut mielensä tieteen perustuvista kannanotoistani, jotka koskevat uskomushoitojen vaikuttavuutta.

Uskomushoidot, täydentävät hoitomuodot, vaihtoehtolääkintä, puoskarointi, outohoidot, voodoolä-

”Lääkärin on oltava pidättyväinen 'vaihtoehtohoitojen' suhteen, koska hänen on muita helpompi arvovallallaan tarjota myös sellaisia terveyspalveluita, joiden tehoa ja turvallisuutta ei ole osoitettu.”

kintä, CAM-hoidot ja magia ovat kaikki synonyymejä hoitomuodoille, jotka jäävät tieteelliseen tutkimukseen perustuvien menetelmien ulkopuolelle. Vuonna 1995 järjestetyssä suomalaisen Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecimin termikilpailussa voittajaksi valittiin lääketieteen ulkopuolisten hoitojen käsitteeksi ”uskomuslääkintä”.

Uskomushoidot ovat valtaosaltaan todistetusti vaikuttamattomia, tai niiden vaikuttavuudesta ei ole tiukat tieteelliset kriteerit täyttävää, so. luotettavaa, tutkimusnäyttöä. Uskomushoitojen teorioihin kuuluvat myös tyypillisesti epätieteelliset väittämät. Esimerkkinä tieteen perustumattomista uskomuksista mainittakoon Suomessa todennäköisesti yleisimmin käytetyn uskomushoidon, homeopatian, periaate ”samanlainen parantaa samanlaista”, sekä vyöhyketerapian uskomukset jalkapohjassa olevista, sisäelimiä edustavista pisteistä. Enkelienergiaterapioiden tai reikihoidon, jossa lähetetään ”yli valon nopeudella kiitävää parantavaa energiaa”, epätieteellisyys on ilmiselvää.

Kutsuttaessa hoitoa vaihtoehtohoidoksi pitäisi perustella, mille hoidolle se on vaihtoehto. Virallisessa terveydenhoidossa ei ”vaihtoehtolääkintää” käytetä korvaamaan lääketieteelliseen tietoon perustuvia hoitoja. Käsitteelle ”täydentävä hoito (tai lääke)” ei niin ikään löydy perusteltua tukea. Jos pystyttäisiin osoittamaan sellainen puute, jonka ”täydentävä hoito” todistettavasti korjaa, kyseisestä hoidosta tulisi lääketieteeseen perustuvaa hoitoa. Tällaisia ”täydentäviä hoitoja” ei tunneta.

Tehokkaaksi ja vaikuttavaksi osoitettu hoitomenetelmä otetaan nopeasti käyttöön julkisessa terveydenhuollossa. Yksi varimmista uskomuslääkinnän tunnusmerkeistä on se, että terapiaa ei käytetä julkisessa terveydenhuollossa, esimerkiksi homeopatia, vyöhyke-, reiki-, Rosen-, kivi-, enkelienergia- ja kristalliterapia. Näitä hoitoja ei muuta tehokkaaksi se, että joissakin maissa yksityisen terveydenhoidon perinteisiin kuuluu antroposofian ja homeopatian kaltaisia uskomushoitoja, joita jopa lääkärit myyvät potilailleen.

Lääkkeitä koskeissa laeissa ja vaatimuksissa edellytetään, että jos luotettava näyttö turvallisuudesta ja tehosta puuttuu, lääkeaineen käyttö sallitaan vain huolellisesti suunnitelluissa, etukäteen tarkastetuissa (mm. tutkimuseettinen toimikunta) ja valvotuissa kliinisissä tutkimuksissa, joissa potilas saa lääkkeen ilmaiseksi. Lääkettä ei saa myydä ennen kuin näyttö ja myyntilupa on saatu. Ei ole syrjintää vaatia, että samaa sovellettaisiin myös muihin hoitoihin. Niin lääketieteeseen perustuvassa lääkinnässä yhä lisääntyvästi tehdäänkin. Uusista leikkauksista muista hoitomenetelmistä tuodaan tutkimussuunnitelmat tutkimuseettisen toimikunnan arvioitavaksi ennen tutkimuksen aloittamista.

Uskomushoidoista ei vastaavaa näe. Uskomusterapeutit myyvät omia hoitojaan, valmisteitaan ja diagnoosipalveluitaan, vaikka tutkimusnäyttö niistä olisi puutteellinen. Näin he tekevät jopa silloinkin, kun näyttö osoittaa hoidon tehottomuuden tai diagnostisen menetelmän (esim. iirisdagnostiikka, auravalokuvaus) toimimattomuuden. Se on mielestäni moraalitonta.

Terveydenhuollon ammattihenkilön on ammattitoiminnassaan sovellettava yleisesti hyväksyttyä ja koke-

musperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksen mukaisesti, jota hänen on pyrittävä jatkuvasti täydentämään (Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä). Lääkäriliiton eettisten ohjeiden mukaan lääkärin tulee suosittelaa vain hoitoja, jotka ovat lääketieteellisen tiedon perusteella vaikuttavia.

Yksittäistenkin lääkärin auktoriteetti perustuu osaltaan ammattikunnan nauttimaan luottamukseen. Potilaan on lääkäriin tullessaan voitava luottaa siihen, että tämä soveltaa parhaita, tieteelliseen tietoon pohjautuvia menetelmiä. Lääkärin on oltava pidättyväinen ”vaihtoehtohoitojen” suhteen, koska hänen on muita helpompi arvovallallaan tarjota myös sellaisia terveyspalveluita, joiden tehoa ja turvallisuutta ei ole osoitettu. Hyödyttömät uskomushoidot kuluttavat myös terveydenhuollon rajallisia resursseja.

Edellä kuvattu auktoriteetin väärinkäyttö koskee myös hoitajia. Sairaanhoitajaliiton puheenjohtaja Merja Meraston mukaan liitto korostaa näyttöön perustuvaa hoitotyötä, eikä kannata uskomushoitoja. Kuitenkin homeopaattien, reiki-parantajien, sielunhoitoterapeuttien ja erilaisten chakrojen värähdyttelijöiden lahoissa juuri sairaanhoitajat ovat suurin ammattiryhmä. Lisäksi Sairaanhoitajaliiton verkkosivuilla on hoitajayrittäjien ilmoituksia, joissa tarjotaan outohoitoja ja luontaistuotteita. Sairaanhoitajaliitto ei ole tehnyt elettäkään siivotakseen puoskarihoitajien mainokset edes liiton sivuilta.

Useimmat uskomushoidot, kuten homeopatiassa pieninä annoksina lääkkeeksi käytetty kraanavesi tai kaukoparannus, ovat yleensä vaarattomia. Mutta esimerkiksi eheytysterapiat, joissa homoista yritetään tehdä heteroita, voivat pahimmillaan johtaa itsetuhoiseen käyttäytymiseen.

Myös vaikuttamattomien uskomushoitojen käytöstä voi olla haittaa. Maailman terveysjärjestö WHO varoitti elokuussa 2009 vakavista sairauksista kärsiviä ihmisiä luottamasta homeopatiasta. Tehottoman homeopatian markkinoinen vaarantaa ihmishenkiä kehitysmaissa. Homeopatiaa on törkeästi ihmishengistä piittaamatta mainostettu tuberkuloosiin, lasten ripulin, influenssan, malarian ja hiv-tartunnan hoitoon. Arvostettu lääketieteellinen aikakauslehti Lancet (2005) kirjoitti pääkirjoituksessaan, että lääkäreiden on kerrottava potilailleen ”selvästi ja rehellisesti, että homeopatia on hyödytöntä”.

Mielestäni myös yliopiston tutkijaa koskee samanlainen velvoite käyttää sananvapauttaan ja todeta, että uskomuslääkintää harjoittavien hoitajien ja lääkäreiden toiminta on epäeettistä ja tuomittavaa.”

OIKEUSASIAMIES EI PUUTU EDUSKUNNAN LAINSÄÄDÄNTÖVALTAAN

ESITTELIJÄNEUVOS Jorma Kuopus ilmoitti 12.1. apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan pyynnöstä Markku Myllykankaalle, että Marena Tiaskorpi-Mattilan kirjoitus ei ole johtanut toimenpiteisiin.

”Perustuslain 12 §:n 1 momentissa säädetään sananvapaudesta. Säännöksen mukaan jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään

ennakolta estämättä. Tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Perustuslain 16 §:n 3 momentin mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu.

Yliopistolain puitteissa yliopistot ja niiden työsuhteiset professorit ovat varsin itsenäisiä toiminnassaan, jonka tulee edistää elinikäistä oppimista, toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa sekä edistää tutkimustulosten ja taiteellisen toiminnan yhteiskunnallista vaikuttavuutta. ... Yliopistolain 2 §:n 2 momentin mukaan yliopistojen tulee järjestää toimintansa siten, että tutkimuksessa, taiteellisessa toiminnassa, koulutuksessa ja opetuksessa varmistetaan korkea kansainvälinen taso eettisiä periaatteita ja hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen.”

Apulaisoikeusasiamies Pajuojan mukaan myös yliopistojen henkilökunnalle kuuluu lain ja hyvien tapojen puitteissa sananvapaus, jonka rajoituksista voidaan säätää vain eduskuntalailla. Vastaavasti viranomaiset voivat puuttua sananvapauteen vain lain nojalla. Oikeusasiamiehen toimivalta yliopistojen suhteen on myös yliopistolain puitteissa tässä asiassa rajoitettu. ”Sitä professori Myllykankaan puheena olevat lausumat ovat osa keskustelua lääketieteestä, sen vaihtoehtoista, resurssien käytöstä ja kehityksestä, johon täältä käsin ei ole perusteltua puuttua. Professori Myllykangas katsoo selvityksessään, että uskomuslääkintää harjoittavien hoitajien lääkäreiden toiminta on hänen näkökulmastaan epäeettistä ja tuomittavaa”, Kuopus kirjoitti perusteluissaan Tiaskorpi-Mattilalle.

”Vastineessanne pyysitte myös oikeusasiamiestä ottamaan kantaa Valviran 2015 antaman linjauksen eettisyyteen. Käsityksenne mukaan täydentäviä hoitoja antavilla hoitajilla ja lääkäreillä on oikeus hankkia toimeentulonsa vapaasti valitsemallaan ja hyväksymällään työllä. Katsoitte, että valtiovalan tulisi rakentaa lait siten, että TSS-sopimuksessa esiin tuodut asiat toteutuisivat.

Tältä osin todetaan, ettei oikeusasiamies puutu eduskunnan lainsäädäntövalan käyttämiseen. Valviralle kuuluu terveydenhuollon ammattihenkilöiden laillistus, nimikesuojaus ja määräaikaiset luvat. Se pitää myös rekisteriä terveydenhuollon ammattihenkilöistä ja valvoo heitä. Vaihtoehtohoitojen antaminen on Valviran valvonnan piirissä vain silloin, kun on kyse terveydenhuollon ammattihenkilöiden ammattitoiminnassaan soveltamista hoitomenetelmistä. Tältä osin ei ole kirjoituksenne perusteella ilmennyt yksilöityä aihetta puuttua perustuslain 18 §:n 1 momentin ja 109 §:n 1 momentin puitteissa asiaan.

Kirjoituksenne ei johda laillisuusvalvonnassa toimenpiteisiin.”

Markku Myllykangas on terveys sosiologian dosentti. Hän työskenteli Itä-Suomen yliopiston kansanterveystieteen yksikössä vuoden 2016 alkuun saakka, jolloin jäi eläkkeelle. Myllykangasta tituleerataan kantelussa ja asiamiehen vastauksessa professoriksi, vaikka Tampereen seminaarin arvostelu tapahtui dosenttina. Suurimman osan kanteluun kirjoittaneista kommentteista hän tosin on tehnyt professorina. Myllykangas sai Tieteentekijöiden liiton Vuoden tieteentekijän palkinnon vuonna 2000.